

شش صفت برای جامعه آرمانی اسلام

خداوند به تمام مسلمانان هشدار می‌دهد که به ایمان خود مغرور نشوند و خود را محور اسلام نپندارند و بدانند که اگر آن‌ها هم از اسلام روی برگردانند، خداوند کسان دیگری را بر می‌انگیزد که بهتر از آنها از دین خدا حمایت کنند.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَزِدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ.

ای کسانی که ایمان آورده‌اید هر کس از شما از دین خود برگردد، بزودی خداوند گروهی را می‌آورد که آنان را دوست دارد و آنان نیز او را دوست دارند. در مقابل مؤمنان فروتن و در مقابل کافران سخت‌گیر هستند، در راه خدا جهاد می‌کنند، از ملامت هیچ ملامت‌کننده‌ای نمی‌ترسند، این فضل خداست که آن را به هر کس که بخواهد می‌دهد و خدا وسعت بخشش و داناست.

سوره مائده آیه ۵۴

در میان اصحاب پیامبر اسلام (ص) گروهی بودند که از ایمان محکم و ثابتی

برخوردار نبودند و در عین حال گمان می‌کردند که اسلام به وجود آنها نیازمند است و ای بسا ایمان خود را به زبان می‌آوردند و به پیامبر اسلام منت می‌گذاشتند.

در این آیه خداوند برای نفی چنین پندارهای باطلی که ممکن است برای هر مؤمنی به وجود آید، تمام مؤمنان را مورد خطاب قرار می‌دهد و می‌فرماید: ای مؤمنان هر کس از شما از دین خود سرگردد، بزودی خداوند گروهی را جایگزین آنها خواهد کرد. این سخن خداوند هشدار است به تمام مسلمانان در تمام قرن‌ها که به ایمان خود مغرور نشوند و خود را محور اسلام ندانند و بدانند که اگر آنها هم از اسلام روی برگردانند، خداوند کسانی دیگر و اقوام دیگری را برمی‌انگیزد که بهتر از آنها از دین خدا حمایت کنند و پای بند آن باشند. این حقیقت که ما به آن «استبدال» می‌گوییم، در چندین آیه از قرآن کریم با تعبیرهای گوناگونی آمده است. از جمله:

وان تولوا یستبدل قوماً غیرکم ثم

لا یكونوا امثالکم (محمد/۳۸)

و اگر روی برگردانید خداوند قومی جز شما را با شما عوض می‌کند آنگاه آنان مانند شما نخواهند بود.

وان یثأ یذهبکم ویأت بخلق جدید و ما ذلک علی الله بعزیز (ابراهیم/۳)

و اگر خدا بخواهد شما را از بین می‌برد و خلق جدیدی می‌آورد و این بر خدا دشوار نیست.

ان یثأ یذهبکم ایها الناس ویأت بأخیرین (نساء/۱۳۳)

ای مردم اگر خدا بخواهد شما را از بین می‌برد و دیگران را می‌آورد.

فان یکفر بها هؤلاء فقد وکلنا قوماً لیسوا بها بکافرین (انعام/۸۹)

پس اگر اینان به آن کافر شوند، همانا قوم دیگری را به آن برگماشته‌ایم که کافر نیستند.

تدبّر در این آیات نشان می‌دهد که بقا و استمرار دین الهی در زمین، در گرو خواست یک فرد یا گروه نیست و هیچ کس نباید دین خدا را مدیون خود بداند و اگر گروهی از روی غرور و

خودخواهی دین را در انحصار خود چون خداوند در قرآن کریم در آیات

گوناگونی اعلام

کرده است که

کافران و

ظالمان و

مصرفان و

مفسدان و

گنهکاران و

فخر فروشان و

خائنان و

تجاوزگران و

مستکبران را

دوست ندارد؛

در مقابل، پاکان

و توبه کاران و

پرهیزگاران و

نیکوکاران و

صابران و

مستوکلان و

عدالت پیشگان

و مجاهدان در

یک صف را

در میان اصحاب پیامبر اسلام (ص) گروهی بودند که از ایمان محکم و ثابتی برخوردار نبودند و در عین حال گمان می کردند که اسلام به وجود آنها نیازمند است و ای بسا ایمان خود را به زبان می آوردند و به پیامبر اسلام منت می گذاشتند.

در این آیه خداوند برای نفی چنین پندارهای باطلی که ممکن است برای هر مؤمنی به وجود آید، تمام مؤمنان را مورد خطاب قرار می دهد و می فرماید: ای مؤمنان هر کس از شما از دین خود برگردد، بزودی خداوند گروهی را جایگزین آنها خواهد کرد. این سخن خداوند هشدار است به تمام مسلمانان در تمام قرن ها که به ایمان خود مغرور نشوند و خود را محور اسلام ندانند و بدانند که اگر آنها هم از اسلام روی برگردانند، خداوند کسانی دیگر و اقوام دیگری را برمی انگیزد که بهتر از آنها از دین خدا حمایت کنند و پای بند آن باشند.

قرار بدهند و چنین

پندارند که اگر آنها از

دین برگردند دین

خدا از بین می رود،

باید بدانند که خدا

اقوام دیگری را

می آورد که آنها به

مراتب از اینها قویتر و

مؤمن تر هستند.

در آیه مورد بحث

برای آن گروه جدید

که ممکن است

خداوند آنها را

جایگزین گروه

موجود از مؤمنان

سازد، شش صفت

بیان می کند که

عبارتند از:

۱ - خدا آنها را

دوست دارد؛

این نخستین

دوست دارد (هر یک از این اوصاف

مثبت و منفی که بر شمرديم مضمون

مشخصه آنهاست و بیانگر اوصاف

سیاری است که در آنها وجود دارد.

یک یا چند آیه است)

۲- آنها نیز خدا را دوست دارند؛

معلوم است کسانی که خدا را دوست دارند، با انجام واجبات و ترک محرّمات و پیروی از رسول خدا و عمل به دستورات او دوستی خود را به اثبات می‌رسانند:

قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی
یحیبکم الله (آل عمران/ ۳۰)

بگو اگر خدا را دوست دارید از من پیروی کنید تا خدا هم شما را دوست بدارد.

۳- در مقابل مؤمنان، فروتن و نرم هستند؛

۴- در برابر کافران، خشونت و غلظت نشان می‌دهند؛

این دو صفت رمز بقای هر جامعه است، و اگر افراد یک جامعه نسبت به یکدیگر مهربان و صمیمی و فروتن باشند و نسبت به بیگانه و دشمن سرسخت و با خشونت باشند، این جامعه قابلیت بقا را دارد و به حیات خود ادامه خواهد داد ولی اگر عکس آن باشد از درون و برون خواهد پوسید و

نابود خواهد شد. این دو وصف با تعبیر دیگری در این آیه شریفه هم آمده است:

محمد رسول الله و الذین معه اشداء
علی الکفار رحماء بینهم (فتح/ ۲۹)
محمد پیامبر خداست و کسانی که با او هستند بر کافران سرسخت و در میان خود مهربان هستند.

۵- آنها در راه خدا جهاد می‌کنند؛
جهاد در راه خدا مستلزم بذل جان و مال است و مردان خدا همه چیز خود را فدای دین خود می‌کنند و با تمام امکانات در راه پیشبرد دین می‌کوشند.
۶- از سرزنش هیچ سرزنش کننده‌ای نمی‌هراسند.

این گروه که خداوند ستایشگر آنهاست، ممکن است به خاطر بذل جان و مال، مورد سرزنش و ملامت دیگران قرار گیرند ولی چون هدف آنها خوشنودی خداست از سرزنش هیچ کس نمی‌ترسند و به آن اعتنا نمی‌کنند. آنها تکلیف خود را انجام می‌دهند چه خوشایند دیگران باشد و چه نباشد. چه آنها را تعریف کنند یا از آنها بدگویی

نمایند.

البته می توان گفت که یکی از مصادیق بارز و روشن آن (آیه)، امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام بود که با یاران خود در راه حفظ اسلام از دستبرد دشمنان، صمیمانه کوشیدند و در این راه از هیچ تلاشی دریغ نکردند. و نیز مصداق روشن و بارز دیگر آن، حضرت ولی عصر عجل الله فرجه و یاران او خواهند بود که در موقع ظهور آن بزرگوار، دین خدا را زنده خواهند کرد و حکومت واحد جهانی را براساس تعالیم اسلام برپا خواهند نمود و عدل و داد را در زمین گسترش خواهند داد پس از آنکه پر از ظلم و جور شده است.

بدین گونه خداوند در این آیه گروهی را که مورد تأیید اوست، معرفی می کند و اوصاف آنها را برمی شمارد. مفسران درباره این که خداوند از این گروه چه کسانی یا چه ملتی را اراده کرده است، سخن بسیار گفته اند. گاهی گفته شده که منظور از آنها آن گروه از اصحاب پیامبر است که پس از رحلت او مرتد نشدند و با مرتدان جنگیدند. و گاهی گفته شده که منظور از آنها اهل یمن است که در روایتی از پیامبر چنین نقل شده است. و گاهی گفته اند: منظور از آنها بعضی از ایرانیان هستند چون در روایتی آمده که از پیامبر خدا راجع به این آیه پرسیدند آن حضرت دست خود را پشت سلمان زد و فرمود: منظور از آیه این و نزدیکان او هستند سپس اضافه کرد: اگر دین در ثریا هم باشد مردانی از سرزمین پارس به آن می رسند^(۱) و گاهی گفته شده که منظور از این گروه

امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب و

اصحاب او هستند که با ناکشین و

۱- مجمع البیان، ج ۳، ص ۳۲۱.

شده که منظور از این گروه حضرت مهدی و اصحاب او هستند که در عصر ظهور آنحضرت آشکار خواهند شد.

ما تصور می‌کنیم که مفهوم آیه عام است و شامل تمام گروههایی می‌شود که پس از رسول خدا و در طول تاریخ در راه احیای دین اسلام و تثبیت و تحکیم و گسترش آن تلاش کنند و اوصاف شش‌گانه‌ای را که در آیه آمده است داشته باشند. این مژده‌ای از خداست که همواره در روی زمین کسانی خواهند بود که مؤمن واقعی باشند و در راه خدا تلاش کنند و دین او را زنده نگاهدارند.

البته می‌توان گفت که یکی از مصادیق بارز و روشن آن امیر المؤمنین علی بن ابی طالب (ع) بود که با یاران خود در راه حفظ اسلام از دستبرد دشمنان، صمیمانه کوشیدند و در این راه از هیچ تلاشی دریغ نکردند. و نیز مصداق روشن و بارز دیگر آن، حضرت ولی عصر عجل الله فرجه و یاران او خواهند بود که در موقع ظهور آن

بزرگوار، دین خدا را زنده خواهند کرد و حکومت واحد جهانی را براساس تعالیم اسلام برپا خواهند نمود و عدل و داد را در زمین گسترش خواهند داد پس از آنکه پر از ظلم و جور شده است.

ضمناً از آیه مورد بحث چنین استفاده می‌شود که احتمال می‌رفت که بعضی از اصحاب پیامبر مرتد شوند و از اسلام برگردند و این بهترین دلیل است بر اینکه هرکس را به مجرد اینکه از اصحاب پیامبر است نمی‌توان مقدس شمرد مگر اینکه ایمان و حسن عاقبت او ثابت شود و دیدیم که گروههایی در زمان خود پیامبر و گروههای دیگری پس از رحلت آن حضرت مرتد شدند که در کتب تاریخ به «اهل رده» معروف‌اند و البته بعضی از این گروهها پس از رحلت پیامبر به غلط متهم به ارتداد شدند مانند مالک بن نویره که به خلافت اعتراض داشت ولی خالد بن ولید او را به اتهام ارتداد کشت و اموال او را به غنیمت گرفت.